NARODNE PESME O MARKU KRALJEVIĆU
IZ RUKOPISNE ZBIRKE LUKE BERVALDIJA LUCIĆA

Priredio
SLAVOLJUB GACOVIĆ

Izdavač
Matična biblioteka "Svetozar Marković" Zaječar
Književni klub "Inorog" Bor

Za izdavača
Borivoje Đorđević
Dragan Tešović

Urednik
Vesna Tešović

Recenzent
Akademik Miroslav Pantić

Lektor
Dr Ljubiša Rajković

Korektor
Branislav V. Branković

Korice
Oliver Jovanović

Kompjuterska priprema
Slavoljub Gacović

Štampa
Štamparija "Kairos" Zaječar

Tiraž
400 primeraka

NARODNE PESME O MARKU KRALJEVIĆU
IZ RUKOPISNE ZBIRKE
LUKE BERVALDIJA LUCIĆA

Priredio
SLAVOLJUB GACOVIĆ

Zaječar – Bor
2001.

Predgovor

Rukopisna *Zbirka*[1]*hrvatskih narodnih pjesama po hrvatskom otoku*, koju je sačinio Luka Bervaldi Lucić[2] u vremenu od 1870. do 1900. godine, čuva se pod signaturom M-123 u Odjelu specijalnih zbirki Naučne biblioteke u Splitu. Ukazaćemo na nekoliko pesama o Marku Kraljeviću iz ove zbirke, bez pretenzija da budemo sveobuhvatni u vezi s mnogim pitanjima koja su započeta u nauci o *fizičkim i karakternim osobinama Markovim, o svojstvima književnih, tradicijskih i mitoloških uticaja*, kao i o vremenu i prostoru *u kojem se začinjalo, uobličavalo i prenosilo narodno stvaralaštvo* o Marku Kraljeviću.

I

---

[1] U originalu: *Sbirka.*

[2] Luka Bervaldi Lucić, sakupljač narodnih pesama, rođen je na Hvaru u Starom Gradu 14. I 1867, a umro 26. VII 1932. godine. Zbog sukoba s autonomašima bio je izbačen iz splitske gimnazije. Prijateljevao je s A. Tresićem Pavičićem. Najpre je bio opštinski tajnik u Muću, zatim referent konzervatorskog ureda u Splitu. Napisao je nekoliko lirskih pesama i proznih zapisa iz dalmatinskog života. Sarađivao je u *Viencu* (1889) i *Prosvjeti* (1893, 1895). Istakao se kao sakupljač narodnoga blaga, uglavnom junačkih i ženskih narodnih pesama s ostrva Hvara. Veća rukopisna zbirka iz 1880-1890. čuva se u Naučnoj biblioteci u Splitu, a manja iz 1892. u Rukopisnom arhivu Odbora za narodni život i običaje JAZU, odnosno HAZU u Zagrebu. Zapisi su mu štampani u više knjiga Matičina izdanja *Hrvatskih narodnih pjesama* (Zagreb 1896-1914), u antologijama narodne poezije, te u zbirci O. Delorka *Narodne pjesme otoka Hvara* (Split 1976). Literatura o Luki Bervaldiju Luciću je: Stjepko Ilijić, *Luka Bevraldi-Lucić posljednji potomak Hanibala Lucića*, Obzor, 72 (1932) 170, str. 3; Isti, *Ko je zadnji potomak Hanibala Lucića?*, Jadranska pošta, 8 (1932) 190, str. 6; Olinko Delorko, *Narodne lirske pjesme*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, 23, Zagreb, 1963, 9-10; Isti, *Narodne pjesme otoka Hvara (uvod)*, Split, 1976, V-LXXXI; Isti, *Zanemareno blago*, Zagreb, 1979; D[etoni] D[ujmić], *BERVALDI LUCIĆ, Luka*, Hrvatski biografski leksikon, 1, A-Bi, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983, str. 720.

Još se krajem IX veka prezviter Kozma u svojoj besedi žali na hrišćane koji **съ гоуслъми и плесканиѥмъ и пѣснъми бѣсовскыми вино пиютъ и сѫщтамъ и съномъ и всакомоу оучению сотониноу вѣроуютъ**.[3] Po navođenju Tihomira Đorđevića, u X veku jedan izveštaj arapskih putnika ukazuje na postojanje gusala kod Slovena.[4] Gusle se pominju na više mesta i u starijoj redakciji *Sinajskog psaltira* iz XI veka.[5] U XIII veku Teodosije Hilandarac u svom delu *Život sv. Save*, uz vojničke vrline i hrabrost koje krase Stefana Prvovenčanog, ističe i njegov pevački talenat, *jer kad sеđaše u čelu trpeze, veseljaše blagorodnike bubnjevima i guslama kao što je običaj u samodržaca.*[6]*Ilovička krmčija* iz XIII veka i prevod *Sintagmata* Matije Vlastara pružaju podatke o profesionalnim pevačima uz gusle i u staroj Raškoj.[7] Na primer, u jednom starom srpskom psaltiru, koji je 1346. godine pisao Jovan Bogoslov za Branka Mladenovića, oca Vuka Brankovića, ne samo da se spominju gusle, **пойте господеви ва гоусле,** već se govori i o ulozi njihovoj: **Са доушею сиречъ, гоусли бо доуша ѥстъ, а цевца ѥзикъ безъ него бо доуша глаголати не можетъ** (Ps. XCVII, 5/1).[8] Prvoga juna 1497. godine u južnoj Italiji, u okviru svečanosti priređenih u čast napuljske kraljice Izabele, “Sloveni” italijanskog grada Đoja del Kole iz okoline Smedereva, *slovenski pevači*, u kolu su pevali na srpskom jeziku bugaršticu o tamnovanju Sibinjanin Janka u tamnici despota Đurđa Brankovića. Nekoliko stihova ove bugarštice zabeležio je italijanski pesnik Rođeri de Pačienca, u svom spevu *Balcino*.[9] *Hrvatin,* ninski i zadarski pesnik Petar Zoranić, u svom romanu *Planine* (1536. god.),

---

[3] Radmila Pešić, Nada Milošević-Đorđević, *Narodna književnost,* Beograd, “Vuk Karadžić”, 1984, str. 30.

[4] Тихомир Ђорђевић, “Српски етнографски зборник”, књ. IX Београд, 1907, str. 21.

[5] Radmila Pešić, Nada Milošević-Đorđević. – Nav.delo., str. 94.

[6] *Живот св. Саве, Старе српске биографије,*Београд, 1930, str. 190-191.

[7] Radmila Pešić, Nada Milošević-Đorđević, Nav. Delo., str. 199.

[8] Isto, str. 94.

[9] Мирослав Пантић, *Непозната бугарштица о Деспоту Ђурђу и Сибињанин-Јанку из XV века,* “Зборник Матице српске за књижевност и језик”, XXV, св. 3, Нови Сад, 1977, str. 417-439; Isti, *Непозната бугарштица о Деспоту Ђурђу и Сибињанин-Јанку из XV века,*Сусрети с прошлошћу: огледи и студије, Београд, 1984, str. 7-32.

spominje narodno prvomajsko kićenje i pevanje uz gusle[10], a krajem XVI veka poljski hroničar i pesnik Mađej Strijakovski, u svojim stihovima pominje Srbe koji pevaju junačke pesme. Hjeronim Morštin u svom delu *Swiatowa Roskosz*, pored ostalog, daje opis kako među vojnicima "*tužni Srbin vuče dugačko gudalo pognuvši glavu nastranu i peva o borbama Poljaka i Hrvata protiv Turaka*".[11] I u prvoj polovini XVII veka, tačnije 1640. godine, zabeležen je podatak o tužnom pevanju uz gusle u okolini franjevačkog manastira, u mestu Visokom, u Bosni. Zanimljivu belešku o pevanju i pevačima u XVII veku ostavio je Juraj Križanić: *Vidi enim convivio assidentes nobiles ac militares viros et post terga ipsorum stantes milites, qui canebant praedictas maiorum laudes. Omnia autem illa cantica continent laudes Marci Cralevitii, Novaci Debeliaci, Millossi Cobilitii et aliorum quorundam heroum – Video sam kako na gozbi sede plemići i vojvode, a za njihovim leđima stoje vojnici i pevajupomenute pesme o slavi predaka. A sve ove pesmesadrže slavu Marka Kraljevića, Novaka Debeljaka, Miloša Kobilića i nekih drugih junaka*[12]. Mnogo je, pored ostalih instrumenata korišćenih u srednjovekovnom razdoblju, gusala prikazanih i na freskama srpskih srednjovekovnih manastira, uz gozbe vladarske ili veselja narodna. Mnogo se pevalo o liku Marka Kraljevića i o njegovom junaštvu uz gusle *javorove*, pa je naša pretpostavka da su neke pesme koje ovde donosimo uz gusle nastale i da su se, mora biti, pevale na mnogim trgovima južnoslovenskih zemalja.

II

Odnos istorijskog i legendarnog u kompleksnom i slojevitom epskom liku Marka Kraljevića predstavljao je za mnogobrojne

---

[10] Мирослав Пантић, *Из књижевне прошлости: студије и огледи*, Српска књижевна задруга, Београд, 1978, str. 70-98.

[11] Крешимир Георгијевић, *Српскохрватска народна песма у пољској књижевности*, Српска краљевска академија, Посебна издања, Филозофски и филолошки списи, књ. 30, Београд, 1936, str. 2.

[12] Vatroslav Jagić, *Gradja za slovensku narodnu poeziju*, Rad JAZU 37, Zagreb, 1876; Валтазар Богишић, *Народне пјесме из старијих, највише приморских записа*, Београд, 1878; Војислав Ђурић, *Антологија народних јуначких песама*, Београд, шесто издање, 1971, str. 694.

proučavaoce i tumače zagonetku, ali i izazov da se na osnovu neznatne istorijske građe, *a razvijenog narodnog pesništva i predanja* – rekao bih svih balkanskih naroda – *ukaže na razloge i uzroke njegove popularnosti i slave*.[13] O najvećem srpskom epskom i mitskom junaku pevaju nekoliko vekova i svi ostali južnoslovenski narodi, Bugari, Makedonci, Hrvati, Slovenci, kao i balkanski, Rumuni, Albanci, Mađari i Grci.

Milan Lukić i Ivan Zlatković, u svojoj *Antologiji*, pored ostalog iznose da je *pesnička legenda o Marku (...) tvorevina različitih nacionalnih i verskih sredina, koje – u viševekovnom razdoblju i u skladu sa sopstvenim tradicijama i uticajima – doprinose složenosti, bogatstvu i slojevitosti Markove karakterizacije*.[14] Markov lik je prepoznatljiv kako u legendama celog Balkana tako i u pojedinim sekvencama epike i mitologije mnogih indoevropskih naroda, o čemu do današnjeg dana još uvek nema celovite studije.

Jedni autori, obrazlažući njegov mitski lik, pored ostalog, kažu: *Uticaj tradicije ovih prostora unosi u Markov lik posebna obeležja, koja se karakterišu nasleđivanjem antičkih i starih slovenskih kultova, kao i uloge svetitelja hrišćanskih legendi. Mark, stoga, u osnovnoj kosmičkoj dihotomiji – preuzima funkciju 'solarnog boga' i svetitelja koji spasava ljudski rod od htoničnih božanstava: mitskih zveri, aždaja, džinova, vila* (*vile koje zarobljavaju izvore i vode*).[15] Drugi tvrde da je Marko sin kralja Vukašina i vile, budući da njegovo čudesno rođenje ima za cilj da ga *uvrsti u red viših bića, polubogova, isto onako kao što su to po svom božanskom poreklu bili*

---

[13] Иван Лукић, Иван Златковић, *Антологија народних песама о Марку Краљевићу*, Београд, 1996, стр. XI; Вук Стефановић Караџић, *Јунаци и коњи њихови, Етнографски списи*, Сабрана дела Вука Караџића, књига седамнаеста (приредио Мил. С. Филиповић), "Просвета", Београд, 1972, str. 320; *Marko Kraljević u narodnim umotvorinama*, Studija Vatroslava Jagića (preveo Miroslav Alačević), "Slovinac", god. V, br. 24, Dubrovnik, 1882, str. 379; T. Maretić, *Kosovski junaci i događaji u narodnoj epici* (preštampano iz XCVII knjige "Rada JAZU"), Zagreb, 1889, str. 6; Пера П. Ђорђевић, *Кратки преглед српских народних песама III* (наведено према: *Стојан Новаковић и "филолошка критика"*, Српска књижевна критика, књига 4 /приредио Божидар Пејовић/, Матица српска, Институт за књижевност, Нови Сад, Београд, 1975, str. 289 i dr.

[14] Иван Лукић, Иван Златковић, Nav. delo, str. XI.

[15] Isto., str. XIX.

Ahilej ili Enej[16], a treći da je sudbina našeg junaka gotovo identična Heraklovoj, jer i *Bog Marko služi – po kazni izrečenoj od bogova – goreg od sebe, smrtnika*, a njegov topuz je nalik *Heraklovoj batini, čekiću Boga Tora*[17] itd.

Okolnost da pribiranje raspoloživih tekstova nije još završeno ne daje nam mogućnost da sačinimo celovit *istorijat predvukovskih beleženja književnih tvorevina kolektivnog postanja*[18] uopšte, pa ni o Marku Kraljeviću, ali ćemo naznačiti, sa nekoliko primera, kako se narodna pesma baš o njemu najpre u Dalmaciji počela beležiti. Tome je razlog što su svuda, po trgovima dalmatinskih gradova, kao i drugde, slepi pevači, otegnutim i žalobnim glasom, izvijali uobičajenim *srpskim načinom* epske pesme, ponajviše o prohujaloj slavi i minulom junaštvu Marka Kraljevića, a njihovi slušaoci bi najčešće i sami prihvatili, nastavljali i dovršavali svima dobro znane pesme. Mnoge nezaboravne heroje *klikuju* u svojim *bugarenjima* i slave u svojim *deseteračkim guslanjima*, a među njima s pravom očekujemo i pesme o Marku Kraljeviću. *I seljaci na putu, kako nam to svedoče arhivski dokumenti,*[19] *i gospoda na svojim skupovima, kako to čitamo u njihovim pismima,*[20] *i vojnici po tvrđavama, kako nas o tome, usred poznog XVIII veka, obaveštava, ponešto podsmešljivo, onda poznati, a sad zaboravljeni dubrovački satiričar Andro Paoli,* pevaju o mnogim junacima:

Kako bi se ovi naši
miri[21] *od Grada sačuvali*

[16] Mirjana Drndarski, *Nikola Tomazeo i naša narodna poezija*, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 1989, str. 293.

[17] Ненад Љубинковић, *Краљевић Марко – историја, мит легенда*, "Даница" , српски народни илустровани календар за годину 1995, Друга година, Вукова задужбина, Београд, 1994, str. 185-186.

[18] Miroslav Pantić je u svom delu *Из књижевне прошлости: студије и огледи*, Београд, 1978, str. 114-115. to već učinio na osnovu sopstvenih istraživanja srpskih i hrvatskih narodnih pesama zapisanih pre Vuka u arhivima Dubrovnika, Boke Kotorske, Dalmacije i Italije.

[19] Мирослав Пантић, *Мањи прилози за историју наше старије књижевности и културе* (*II*), "Зборник историје књижевности Одељења књиж. И језика САН", 1960, knj. 1, str. 18.

[20] Радослав Самарџић, *Велики век Дубровника*, Београд, 1962, str. 532.

[21] Leksema *miri* potiče od lat. *Murus* m. "gradski zid".

da sodati svi na straži
nijesu s guslim popijevali...
Svoe desnice kijeh sloboda
po svem svijetu glasi i hvali
junak Janko voevoda,
Đurađ despot i ostali.
Bez začinke sva ta dika
i njihova slavna dila
bila bi se svakolika
Lete u rijeku utopila.
Er jakoga od grlića
da se nije popijevalo
pisma Marka Kraljevića,
ne bi ga se, jaoh, ni znalo...[22]

Pesme o Marku Kraljeviću pominju se u Splitu još u prvoj polovini XVI veka. Naime, splitski knez u svojoj depeši od aprila 1547. godine opisujući *živo svečanost, koja se ondje držala kod dieljenja darova poslatih mu od republike za nevoljnike onoga kotara, kaže, kako nadodje izpred njega i njeki stari vojnik slepac praćen od svoje kćerke, te tako pozdravi i uze si iždrijebani dvopek: e si partì del mezzo cantando in schiavone del re Marco, e tutto il popolo e circostanti hanno cantato con lui, come per un accordo, perchè tutti sanno questa canzone.*[23]

Sa beleženjem i objavljivanjem narodnih pesama o Marku Kraljeviću počelo se još davne 1555. godine, kada je hvarski pesnik Petar Hektorović zabeležio najstariju celovitu bugaršticu – *Marko Kraljević i brat mu Andrijaš* i objavio je 1568. godine, pored epske pesme *Vojvoda Radosav Siverinac i Vlatko Udinski* i balade *I kliče*

[22] "To su stihovi iz Paolijeve oduže, a još neobjavljene *Knjige o vrhu mužike*; ovde su navedeni prema jednom njenom prepisu, koji se čuva u Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu." Preuzeto od: Мирослав Пантић, *Из књижевне прошлости: студије и огледи*, Београд, Српска књижевна задруга, 1978, str. 105.

[23] Šime Ljubić, *Prilog Jagićevoj razpravi "o gradji za slovensku narodnu poeziju"*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga XL, Zagreb, 1877, str. 141. Šime Ljubić ovaj navod preuzima iz V. Solitro. Doc. Stor. Venezia, 1844, p. 244. Lettere de' rettori tratte da un codice della biblioteca del seminario patr. In Venezia.

devojka, u *Ribanju i ribarskom prigovaranju*. Prve dve epske pesme, *bugarkinje*, izvijali su ribari uobičajenim *srpskim načinom, kako med družinom vazda [su] činili*.[24] Bugaršticu o Marku i bratu mu Andrijašu u maniru talijanske kancone XVI veka pevao je gospodaru Hektoroviću Paskoje Debelja u barci, na izletu od Starog Grada na Hvaru do Nečujma na Šolti.[25]

Daljnji rođak Džona Palmotića, inače Gundulićev savremenik i takmac, dubrovački pesnik i državnik Jaketa Palmotić, po knjizi *Iz književne prošlosti* Miroslava Pantića, *čak ni pod nebom papskog Rima ne zaboravlja 'slovinsku' pesmu ponetu iz domovine, i slobodne trenutke koje provodi u društvu s čuvenim sugrađaninom Stijepom Gradićem, vlastelinom još ponosnijim i piscem još učenijim, koristi da s njim 'popijeva zajedno Marka Kraljevića*.

Juraj Križanić (oko 1618-1683), teolog, književnik i političar, nakon dolaska u Rusiju radi na reformi ruske ćirilice, ali je, iz do sada neutvrđenih razloga, carskim ukazom bio proteran 15 godina u Sibir (1661-1676), gde je 1666. godine dovršio svoju veštačku sveslovensku gramatiku, u kojoj donosi tri stiha jedne bugarštice, što ju je kao dečak slušao u rodnom kraju, možda u Obrhu kraj Ozlja, gde je i rođen:

Još nauče besiditi, dobri Marko Kraljeviću,
A na to mu odgovori Radosave Siverinče.
Kažite mi klete Turke da krvavim bile ruke.[26]

Epske pesme pevale su se, svakako, uobičajenim *srpskim načinom*, i u tzv. *Deseteračkim guslanjima* slavile su nezaboravne heroje posvuda u Dalmaciji, pa ih se, eto, i do kraja XIX pa i početkom XX veka, *po hrvatskom otoku* moglo čuti i beležiti.

---

[24] Radmila Pešić, Nada Milošević-Đorđević, Nav. delo, str. 201.

[25] Милан Лукић, Иван Златковић, Nav. delo, str. 68.

[26] Валтазар Богишић, *Народне пјесме из старијих, највише приморских записа*, Београд, 1878.

II

Bervaldijevih šest narodnih pesama o Marku Kraljeviću, u njegovom rukopisu, imaju sledeće nazive, koje smo i mi zadržali: *Mare i Kraljević Marko, Kraljević Marko i smrt brata mu Andrije, Nevirna Jelina Kraljevića Marka, Bogdanova sele i Senjanin Ive, Kraljević Marko i sele Miloševa* i *Kraljević Marko i Musa Kesedžija*.

Ovih šest navedenih pesama donosimo tako što dajemo najpre faksimil svake pojedinačno, a zatim njenu transkripciju.

Pesme o kojima je ovde reč, poznate su i u mnogim drugim varijantama. Govoreći o njima, ukazaćemo i na te varijante. U svemu tome koristićemo se navedenom *Antologijom narodnih pesama o Marku Kraljeviću*.

Prva pesma, *Mare i Kraljević Marko*, spada u red deseteračkih lirskih narodnih pesama koje tematski obrađuju *oslobađanje*, najčešće, junaka samog, zatim drugih zarobljenih junaka, brata, pobratima, ljube, roblja, vile, izvora i voda, onda *izbavljanje* junaka samog, junaka i pobratima i sužnjeva iz tamnice, ili situacija kad majka, devojka, careva kćer itd. Izbavlja junaka iz tamnice, i *spasavanje* drugih junaka i pobratima, cara i careve vojske, svatova i neveste, careve kćeri, sokola, orla i orlušića, Kosova, Svete gore itd. Čiji je akter sam junak. Ni u jednoj varijanti nemamo zabeleženo *spasavanje drage*, koju junak Marko *spasava* tako što je *vazme na konja preda se, | I vrati ... na svoje dvorove*, kao u našem primeru.

Druga pesma, *Kraljević Marko i smrt mu brata Andrije*, nije unesena ni u jednu do sada objavljenu antologiju, a najbliža je varijanti pesme *Bratija Kraljevići: Marko i Andrija* koju su zabeležili u Bosni i Hercegovini Ivan Franjo Jukić i Ljubomir Hercegovac (fr. Gr. Martić) i uneli u svoju zbirku[27], odakle su je preuzeli u svoju *Antologiju* Milan Lukić i Ivan Zlatković (br. 12). U istoj Antologiji navode se još tri varijante pesme o Marku Kraljeviću i bratu mu

---

[27] *Narodne piesme bosanske i hercegovačke*, Skupio Ivan Frano Jukić Banjolučanin Ljubomir Hercegovac (fr.Gr. Martić). Svezak prvi. Piesme junačke. U Osieku, 1858.

Andriji, i to: *Марко и Андрія Кралѣвић и Бегъ Подунавацъ или Неєднакость браће* (br. 15)[28], *Краљевић Марко и брат му Андрија* (br. 16)[29] i *Марко Краљевић и брат му Андријаш* (br. 17)[30] U istoj *Antologiji*, u pesmi pod br. 130, još se mogu čitati stihovi: *Šarca konja svoga ukopao, | Bolje Šarca, neg' brata Andriju*, koji donekle aludiraju na smrt Markovog brata Andrije. U našoj varijanti pesme zanimljiv je motiv (*srebrnog*) *noža*, koji se može naći u navedenoj *Antologiji*, u pesmama pod br. 48, 56, 62, 70, 111, i motiv *bele vile* koji je opevan u pesmi pod br. 130.

U trećoj pesmi, pod naslovom *Nevirna Jelina Kraljevića Marka*, narodni pesnik je u daljem tekstu zamenio Marka Kraljevića sa Stipanom Bogdanom[31], a nevirnu Jelinu sestrom Stipana Bogdana, koja je *bratu privaru činila, | Vino mu je rakijom vodnila, | Za da bi ga sagubila mlada*. Motiv kako sestra brata ili ljuba svoga muža izdaje svome ljubavniku nije redak u srpskoj narodnoj poeziji. U ovoj pesmi ima i mitoloških motiva, kao npr. kad Stipan Bogdan nađe dvore gospodina Bana, koji mu je tobož sestru zarobio: *Nadje dvore s nova sagradjene, | Vrata su mu od suhoga zlata | Prozori su srebrom okovati | I u dvoru zelena naranča, | Pod narančom divno kolo igra*, ili: *Bog je pustio nebeske gromove, | Razorili vrata od tamnice*, itd. Suparnik Stipana Bogdana u ovoj pesmi je gospodin Ban, koji se ne može pobliže identifikovati sa kojim drugim Banom iz drugih pesama ove *Antologije*.

U četvrtoj pesmi, pod naslovom *Bogdanova sele i Senjanine Ive*, unosi se još jedna zamena, odnosno u pesmi nema ni pomena o (Stipanu) Bogdanu iz pređašnje pesme, jer je ovde akter događaja doista Marko Kraljević, koji *Bol boluje*, te leži, i to *Sedam godišć na jednoj postelji, | Krez kosti mu muhe prolećale, | A od rebra meso odpadalo*, a Jelina, njegova “verna” ljuba, udaje se za drugog, *Za*

---

[28] *Саборъистине и науке*, одъ Їована Стеића. У Београду, 1832.

[29] *Карaџић*, лист за српски народни живот, обичаје и предање. Urednik Tih. R. Đorđević. Godina I, br. 3 i 4, str. 68. Zapisano u pirotskoj okolini.

[30] *Народне песме у записима XV-XVIII века*. Antologija. Izbor i predgovor dr Miroslav Pantić, Beograd, 1964, str. 44 (Hektorović, II dan, list 12).

[31] O Stipanu Bogdanu, ukoliko je uopšte istorijska ličnost, nismo nigde mogli bilo šta saznati.

mladog Ive Senjanine[32]. Marko dobija svoju ćordu, obraćajući se ljubi svojoj rečima: *O, Jelino, virna ljubo moja | Pojdi meni u štalije konjske | I donesi mi britku ćordu moju, | Ivanu ću u dar darovati je*, a zatim na prevaru *Kad je Marko povadio ćordu | I on joj je odvalio ruku | Pak zavapi iz grla tankoga: | "Hajde, svaćo, moja mila braćo, | Meni ruka, a vami divojka".*

Gete nimalo nije voleo sirovosti i surovosti Marka Kraljevića pa o njemu kaže da *može da stane uz grčkog Herkula i persijskog Rustana kao njihov sirov izraz, ali svakako na skitski, u najvećoj mjeri varvarski način*.[33] Kao velikom liričaru, Geteu su se naše lirske narodne pesme više sviđale od epskih za razliku od Jakoba Grima, *koji obasipa najvećim pohvalama i naše lirske i naše epske narodne pjesme, no kome se bolje sviđaju naše epske narodne pjesme nego lirske*.[34]

U pesmi *Kraljević Marko i sele Miloševa* pominje se Bogdan (Stipan?) umesto Marka Kraljevića, a umesto sestre Miloševe javlja se sestra Bogdanova, što se vidi iz sledećih stihova: *Kad se Bogdan na vojsku spravljaše, | Svoju sestru u dvoru ostavlja | I svojoj je sestri govorio: | "Oj ti Jele, moje podičenje"* itd. Nju, inače, prose dvadeset i dva bana i još *dva mlada junaka – Jedan junak Ive Senjanine, | Drugi junak Mate Splićanine*[35] *- Al je bratac nikome ne daje, | Neg je drži u svoje dvorove | Za podiku svoju i njezinu*. Bogdan podučava sestru da nikome dvore ne otvara dok ne vidi njegovu desnu ruku *I na ruci tri zlatna prstena | ... | Na prvom ime Isusovo, | Na drugomu ime Bogdanovo, | ... | Na trećemu gospoja Jelina*. To, ipak, doču Ivo

---

[32] Ivo Senjanine, drugačije Ivo Senković, je istoriska ličnost Ivan Vlatković, vođa senjskih uskoka. Vasa Čubrilović o ovom proslavljenom junaku "u vreme austro-turskog rata 1593-1606" kaže da se "nadaleko pročuo sa svojim drugom Jurišom. Poslednjih godina XVI veka Ivan je jedan od najvećih senjskih vojvoda. Odlikovao se prilikom osvajanja Klisa 1596. i Petrinje 1597." O ovom nadaleko proslavljenom junaku senjskih uskoka govori i Vojislav Đurić u svom delu *Антологија народних јуначких песама*, Београд, šesto izdanje, 1971, str. 88-89.

[33] Jevto Milović, *Gete i srpskohrvatska narodna poezija*, Njemačka književnost, knjiga, II, Beograd, 1987, str. 41.

[34] Isto.

[35] O ovome junaku se nigde ništa ne može naći, osim ukoliko to nije junak istog imena koji se pominje u pesmi *Od Horvata Mato* (Војислав Ђурић, Nav. delo, str. 605-609).

Senjanine i na prevaru otima sestru Bogdanovu, koja skače u bunar jer se voli *zvat mlad' utopljenice, | Nego brata mlad' ukrađenice*.

Pesma *Kraljević Marko i Musa Kesedžija* je mogla biti ispevana tek onda kad je mnogo vremena proteklo od Markovog i Musinog života, tj. Od XIV i XV veka, ali zato ima starih i sa strane pozajmljenih motiva. Jedan od tih motiva je i borba Markova sa Musom, kojemu tri srca u grudima biju. Tomo Maretić kaže da Musina tri srca znače tri života, *samo su pjevači zaboravili pravi smisao tijeh triju srca, tj. Ako tko ima tri života, onda nije dosta jednoć mu smrt zadati nego to treba triput činiti... Ova ovako shvaćena i izvedena misao nalazi se u VIII pjevanju Vergilijeve Enejide, st. 560 i d., gdje kralj Evandar priča kako je nekad u mladosti ubio kralja Erula, kojega je morao triput ubijati, jer je imao tri duše* (*tj. tri života*):

> *kojemu* (*strašno je reći*) *Feronija mati je dala*
> *tri, kad rodi ga, duše i triput oružjem da maše;*
> *triput ga trebalo ubit, al' desnica ova mu tada*
> *duše je uzela sve i oružje skinula troje*.[36]

Kako su megdandžije konje razigrali i *Britkim se ćordom udarahu, | Bili su se ljetni dan do podne, | Jedan drugom rane ne zadaše*, ali zato *Mlađem Musi bile pene gredu, | Kraljeviću bile i krvave*. Detalj *tri srca* i *bile pene gredu* nalazimo i u sledećim stihovima pesme *Kraljević Marko, Maleta hajduk i Andjelija ljuba: Već iz Marka crna krvca kapa, | Iz Malete b'ela pinja ide*, a kad je Marko Maleta ubio, video je da *U njemu su do tri srca bila: | Jedno mu se srce umorilo, | Drugo mu se srce razigralo, | A treće mu zaboj i ne znade. | Na trećemu šara zmija spava*, čime je narodni pesnik želeo da istakne Markovu snagu spram nadnaravnih junaka sa kojima je delio megdane. No, poslužívši se narodnom mudrošću i dovitljivošću, kako Maleta hajduka tako i Musu Kapitana Marko na prevaru ubije, ali kako *Marko Musu i konja prisiče | ... | Kako, da je ošinula munja, | Kraljevića kad pogubi Musu*, pa se stiče utisak da se Marko protiv nebeskih, gromovnih miljenika borio, a opet u jednoj Tomazeovoj dalmatinskoj varijanti pesme o *Marku Kraljeviću i vili brodarici*, koja

---

[36] Војислав Ђурић, Nav. delo, str. 69.

Sedmaka je posjela jelena, | Jednom ga je zmijom zauzdala, | A od dvije dizgen načinila, | Četvrtom ga po rebrima šiba, Marko očigledno predstavlja nebesko božanstvo nasuprot vili brodarici, koja ima htoničnu prirodu. Duga i neizvesna borba između Marka i vile, u kojoj ni jedan protivnik ne može da nadvlada, u svemu podseća na Markov duel s Musom Kesedžijom.[37]Kada je Marko mrtvom Musi prišao, on *... razplati Musu Kapitana, | Te t' u njemu do tri srca vidi, | ... | Jedno mu se umorilo srce, | Drugo mu se uzigralo bilo, | Treće srce ko mrtvo je spalo*, i videvši tada da je *Sagubi' ... od sebe boljega*, on zavapi iz grla tankoga: *Bidna bila, moja mila majko, | Bidna bila, kad si me rodila*, čime je narodni pesnik želeo da ostane u okrilju patrijalhalne kulture i povrati Marku čast i obraz poštenog megdandžije.

IV

Rukopis je pripremljen tako što je dat faksimil pesme, a zatim transkripcija. Transkribovani tekst je pretrpeo neznatne izmene u interpunkciji zbog nedoslednosti samog zapisivača a radi približavanja današnjem čitaocu osavremenjen je i pravopisno: žedja > žeđa, izpiva > ispiva, odpadalo > otpadalo, raztvorilo > rastvorilo, srdca > srca itd.

Slavoljub Gacović

[37] Мирјана Дрндарски, *Митолошки елементи у песмама типа Краљевић Марко и вила бродарица*, Мит – зборник радова, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад, 1996, str. 711.

PESME S FAKSIMILIMA
(Faksimili su izuzeti kako bi dokument bio manji za SAJT)

“**Mare i Kraljević Marko**”

Vivir Mare po jezeru brala,
Vivir bere, u jezero pade,
Iz jezera draga dozivala:
“Moje drago, Kraljeviću Marko,
Oli ne znaš oli se ne haješ
Da ti jesam u jezero mlada?”
Kad to čuje Kraljeviću Marko,
Hitro se je na noge skočio,
Uhvati je za bijelu ruku
I vazme je na konja prida se
[Str.101.orig.] I vrati je na svoje dvorove.

M.P.M.

“Kraljević Marko i smrt brata mu Andrije”[38]

Gorom jašu dva brata rođena,
Oba kralja, oba kraljevića.
Jedan Marko, a drugi Andrija,
Andriju je žeđa pridobila,
Svojemu je bratu govorio:
“Ter ti bora[39], moj rođeni brajne,
Ti si dosta gonio obaša,
Znati hoćeš di je vode hladne?”
Al’ je bratu Marko govorio:
“Viruj meni, moj rođeni brajne,
Nî u gori svudir vode hladne;
Kad dojdemo ponaprida malo,
Ponaprida do dvora turačka,
Ondika je na prodaju vino.”
Kako ga je junak razumio,
Opet bratu svojem govorio:
“Viruj meni, moj rođeni brajne,
Kako me je žeđa pridobila,
[Str.141.orig.] Napi' bih se krvi konja svoga.”
Kako ga je Marko razumio,
Andriji je tiho besedio:
“Ne čini tega, moj rođeni brajne,
Još će konjic od potrebe biti,
Nego pojdi ponaprida malo,
Ponaprida do dvora turačka,

---

[38] *Marko Kraljević osvećuje smrt brata Andrije*, Iz Makarskoga primorja i Dalmacije, Alačević Miroslav, D, 334. U: *Hrvatske narodne pjesme*, Skupila i izdala Matica Hrvatska, knj. II, Zagreb, 1897, str. 126-129.

[39] “Reč *bor* u značenju *bog* mogla se čuti u Hercegovini i u krajevima zapadnije od nje prilikom zaklinjanja, na primer ‘bora mi’, a javlja se i u nekim narodnim umotvorinama – pesmama i izrekama. Skoro sasvim je izobičajeno zamenjivanje imena *bog* rečju *bor*. Postoji još samo kao arhaizam u narodnom govoru. Inače, reč *bor* u značenju *bog* poznata je u svim slovenskim jezicima”. Vidi: Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, *Српски митолошки речник*, Друго допуњено издање, Етнографски институт САНУ и Интерпринт, Београд, 1998, str. 60.

Izać će ti krčmarica mlada,
Vranjeg će ti konja prijimati
I tebi će mlada govoriti,
Al’ te molim, moj rođeni brajne,
Da se ne bis sa konja skinio,
Nego reci krčmarici mladoj:
‘Podaj meni kupu rujna vina,
I meni je dodaj na konjica;
Ako bis se sa konja skinio,
Činila bi sagubit te mlada.’”
Kako ga je brajne razumio,
Od brata se svoga odilio
I zapraši put turačka dvora.
Na dalječ ga Turkinja ugleda,
Sve je mlade Turke dozivala:
“O, vi Turci, mila braćo moja,
Eto gre k nam na konju delija,
Reć bi da je Kraljević Andrija;
Al’ da bi nam do u dvore doša’,
Da biste ga sagubili mladi,
Lipim bih vas darivala darom,
Lipim darom – dva srebrna noža.”
Oni su joj mladi govorili:
“Ne brin’ za to, Turkinjice mlada,
Samo da bi u dvore nam doša’,
Neće poći nit’ odniti glave.”
[Str.142.orig.] Još su mladi u toj riči bili,
Andrija im doša’ na dvorove.
Izahodi Turkinjica mlada,
Vranjega mu konja prijimala,
Konja prima, za zdravlje ga pita:
“Jesi l’zdravo, delija neznani?
Dobar dan ti! Kud te srića vodi?”
A on njoj ga zdravljem odvraćaše:
“Ma i tebi, krčmarice mlada,
Podaj meni kupu rujna vinca
I meni je dodaj na konjica.”

Ona mu je lipo govorila:
“Skin’ se s konja, delija neznana,
Ja sam mlada u dvorima sama,
Hodi rujno ispivati vino.”
Na to se je junak privario,
Skinio se sa dobra konjica,
Konja veže prid stup od naranče,
Svitlu ćordu na travu zelenu;
Pojde rujno da ispiva vino,
Nije niti pol’kupe popio,
Izišli su Turci i hajduci,
Rusom su ga rastavili glavom.
Od veselja kolo zaigrali,
Rusom su se glavom poigrali,
Temu malo vrime postajalo,
Bila vila Marku govorila:
“Ter ti bora, Kraljevića Marko,
Ubili ti brata rođenoga,
Po imenu Andriju mladoga,
Mlada su ga Turci sagubili,
To činila mlada krčmarica,
Lipim ih je darom darivala,
[Str.143.orig.] Lipim darom – dva srebrna noža.”
I još mu je vila govorila:
“Konjic mu je pri stupu naranče,
A ćorda mu nazelenoj travi;
Od veselja kolo zaigrali,
S njegovom se glavom poigraju -
Hajde, Marko, da osvetiš brata.”
Kad to čuje Kraljeviću Marko,
On uzjaše na konja dobroga
I zapraši put Turačka dvora;
Ugleda ga Turkinjica mlada,
Sve je mlade Turke dozivala:
“Ajme, Turci, moja mila braćo,
K nama grede na konju delija,
Reć bih da je Marko Kraljeviću;

Ako nami on u dvore dojde,
Svih nas hoće mladih sagubiti,
Osvetit' će brata rođenoga."
Kako su je mladi razumili,
Devet vrata jesu zatvorili,
Još su mladi vrata zatvarali,
Marko njima na dvorove dojde,
Bili jesu vrata zatvorena,
Pridnjim nogama konj je udario,
Svi se devet vrata rastvorilo.
Kad to vidi mlada krčmarica,
Dobar mu je danak nazivala:
"Dan ti dobar, Marko Kraljeviću;
Ti si junak kroz goricu proša',
Trudan bit ćeš junak ožednio;
Hodi rujno ispivati vino."
On je njojzi tiho besidio:
"Jesam, junak, kroz goricu proša',
[Str.144.orig.] Al me nije žedja pridobila,
Nego išćem brata rodjenoga
Da l' mi bio na tvoje dvorove,
A nî mi se na se povratio?"
I s tim se je sa konja skinio
I grede ga u bile dvorove.
Progovara Kraljeviću Marko:
"Ter ti bora, krčmarice mlada,
Di je meni moj rođeni brajne?"
Počme klet se mlada krčmarica:
"Viruj meni, Kraljeviću Marko,
Ni sam ti ga čula, ni vidila."
Tad govori Kraljeviću Marko:
"Al ov'konjic nema gospodara,
Tet mu noge prikrila je trava;
Ova ćorda nima gospodara
Od travice kad je pohrđala?"
Kad to čuje mlada krčmarica,
Ona mu je tiho besidila:

“Viruj meni, Kraljeviću Marko,
Bi’ je paša doša’ na dvorove,
Ostavi’ je ćordu i konjica,
Čim se vrati iz obližnje šume.”
Kad to čuje Kraljeviću Marko,
Izvadi’ je ćordu iza pasa
I iša’ je iza bila dvora,
Tot je naša’ Turke i hajduke,
Svima im je isikao glave,
Krčmarici oči povadio
I njeje je blago pokupio
I odvel je u goru zelenu
I iša’ je na svoje dvorove.
Iza dvora majku dozivaše:
[Str.145.orig] “Otvor’ dvore, stara majko moja,
Evo tebi dva konjica blaga,
Tebi hrana dokle budeš živa –
Andriju ti Turci sagubili.”
To se čudo na daleko čulo:
Ne bi majka sina osvetila
[Str.146.orig.] Kako Marko brata rođenoga

M. Zaninović i M. T. M.

“Nevirna Jelina Kraljevića Marka”

Pije vino Stipane Bogdane,
Starici je govorio majci:
“O starice, moja mila majko,
Zašto nimam brta ni sestrice
S kime bi se ponapio vina
Oli vina oli vode hladne?”
Starica mu govorila majka:
[Str.168.orig.] “O Stipane, moj jedini sinko,
Imao si jedinu sestricu,
Zarobi je gospodine bane;
Čula jesam di ljudi govore,
Čula jesam, al’ vidila nisam,
Da je hoće za ljubi vazesti.”
Kad to čuje Stipane Bogdane,
Grede brzo u štalije konjske,
Nima kada ni osedlat’ konja,
Neg se meće junak na golega
I zapraši put zemlje Turačke
I grede ga na bunar na vode –
Tet na vodi Turkinjice mlade,
Govori im Stipane Bogdane:
“Pitat’ ću vas, Turkinjice mlade,
Pitat’ ću vas, hoćete reć’ pravo,
Di su dvori gospodina bana?”
Govoru mu Turkinjice mlade:
“Hodi tamo malo ponaprida,
Dvori su mu snova sagrađeni,
Vrata su im od suhoga zlata,
A prozori srebrom [okovati],[40]
U dvoru mu zelena naranča,
Pod narančom divno kolo igra.”

[40] Na ovom mestu u originalu je lakuna. Dopisali smo reč “okovati” koju je u originalu na sledećoj strani ispisala druga ruka.

Kad to čuje Stipane Bogdane,
On je iša' ponaprida malo,
Nadje dvore snova sagradjene,
Vrata su im od suhoga zlata,
Prozori su srebrom okovati[41]
I u dvoru zelena naranča,
Pod narančom divno kolo igra
I u kolu njegova sestrica.
Ona mu je prijimala konja,
[Str.169.orig.] Konja prima, za zdravlje ga pita:
"Jesi zdravo, delijo neznana?"
On joj ga je zdravljem odvraćao
"Zdravo jesam, al' nisam veselo,
Čića tebe, draga sestro moja,
Hodi sa mnom majci na dvorove,
Gledat' ću te kako oči svoje."
Ona mu je mlada govorila:
"Ter ti bora, Stipane Bogdane,
Proša' jesi kroz gore zelene,
Bit' ćeš trudan, junak, ožednio,
Hodi sa mnom u moje komore,
Napit' ćeš se kupu rujna vinca."
Na to se je Stipan privario.
Sestra bratu privaru činila,
Vino mu je rakijom vodnila,
Za da bi ga sagubila mlada.
Stipan zaspi kako da je mrtav,
Ona pojde na gornje prozore[42]
I doziva gospodina bana:
"Hodi doma, gospodine bane,
Lipa sam ti roba zarobila,
Lipa roba, Stipana Bogdana."
Njoj govori gospodine bane:
"A ne luduj, virna ljubo[43] moja,

[41] Druga ruka je dopisala reč "okovati".
[42] U originalnom tekstu čitamo: "pozole".
[43] U originalnom tekstu čitamo: "ljubi".

Čuo jesam, al’ vidio nisam,
Da ga ne bi vile uhitile,
A da ćeš ti, moja virna ljubo[44].”
Ona mu je mlada govorila:
“Bogme jesam, gospodine bane,
Hodi gore u moje komore,
Naći ćeš ga na mekoj ložnici.”
Kad to čuje gospodine bane,
[Str.170.orig.] On otide u njeje[45] komore.
Stipanu je bog i srića dala
Da on se je od sna probudio.
Govori mu gospodine bane:
“Ter ti bora, Stipane Bogdane,
Da sam tebi ovo u komore,
Kojim bis me bičem bičevao?”
Govori mu Stipane Bogdane:
“Slušaj mene, gospodine bane,
Da si ovo meni u komore,
Stavi’ bih te u tamne tamnice,
Mori’ bih te i gladom i žedjom,
Fetom kruha, žmulom hladne vode.”
Kad to čuje gospodine bane,
Stavi’ ga je u tamne tamnice,
Mori’ ga je i gladom i žeđom,
Fetom kruha, žmulom hladne vode.
Često ga je pohađao bane,
Jutrom rano i večerom kasno.
Moli boga Stipane Bogdane
Da bog pusti nebeske gromove
Da razoru vrata od tamnice.
Moli boga – izmolio ga je;
Bog je pusti’ nebeske gromove,
Razorili vrata od tamnice,
Kad ga dojde pohoditi bane
I naša’ je vrata razorena

---

[44] Isto.
[45] Valjda: “njejne”.

I lešto[46] je ubignuo bigom[47],
Govori mu Stipane Bogdane:
“A ne luduj, gospodine bane,
Ma da si mi sinoć ubignuo,
I još bih te mlada uhvatio!”
Uhvati ga za bijelu ruku,
[Str.171.orig.] Mahne čordom[48] - odvali mu glavu
I iša’ je sestri na dvorove,
Čarne joj je oči povadio
I pokupi sve njezino blago
[Str.172.orig.] I iša’ je na svoje dvorove.

Moja majka.

[46] Treba: “vešto”.
[47] Sintagmu “ubignuo bigom” čitamo “pobegao begom”.
[48] U reči “čordom” grafem “č” ispisan je ćirilično.

Bogdanova sele i Senjanine Ive

Bol boluje Kraljeviću Marko
Sedam godišć na jednoj postelji,
Krez kosti mu muhe prolećale,
A od rebra meso otpadalo;
Ljubi mu se za drugog udaje,
Za mladoga Iva Senjanina.
Kupi svaću Ive Senjanine,
Kupi svaću i gre po divojku,
Sve junake mlade neženjene,
Sve divojke mlade neudane
I konjiće prije nejahane
I grede ga po mladu divojku.
Kad su došli divojci na dvore,
Svi su mladi za obide seli,
Bolan Marko iz postelje gleda
Pa zavapi iz grla junačka:
"O vi, svaćo, moja mila braćo,
Svi ste mladi, svi za boga znate,
Uzmite me na pleća junačka
Stavite me uza se za stole."
Svi su mladi u tleh[49] pogledali,
Ali nije Senjanine Ive,
On se digne na noge lagahne,
[Str.172.orig.] Približi se Markovoj postelji
I vazme ga na pleća junačka

[49] Piše *I tleh*, odnosno *t* je omaškom napisano bez poprečne crte.

I stavi ga uza se za stole
Pak je ljubi svojoj govorio:
“O Jelino, virna ljubo moja,
Pojdi meni u štalije konjske
I dones’ mi britku ćordu moju,
Ivanu ću u dar darovat’ je.”
Kako ga je ljubi razumila,
Brzo se je na noge skočila
I odšela u štalije konjske,
Britku mu je ćordu donišala.
Sama mu je na kolina pala
Kad je Marko povadio ćordu
I on joj je odvalio ruku
Pak zavapi iz grla tankoga:
“Hajde, svaćo, moja mila braćo,
[Str.173.orig.] Meni ruka, a vami divojka.”

M.P. M. Petar Tadić

“Kraljević Marko i sele Miloševa”

U Bogdana sestra neudana,
Nju mi prose dvades’t[50] i dva bana
Ma i ona dva mlada junaka –
Jedan junak Ive Senjanine,
Drugi junak Mate Splićanine –
Al’ je bratac nikomu ne daje,
Neg’ je drži u svoje dvorove
Za podiku svoju i njezinu.
Kad se Bogdan na vojsku spravljaše,
[Str.173.orig.] Svoju sestru u dvoru ostavlja
I svojoj je sestri govorio:
“Oj ti, Jele, moje podičenje,
Nemoj nikom otvarati dvore
Nako meni, bratu rođenomu,
Čim ne vidiš desnu ruku moju
I na ruci tri zlatna prstena
I na njima tri lipa imena:
Na prvome ime Isusovo,
Na drugomu ime Bogdanovo,
Na trećemu draga sestra moja.”
M’njaše junak, da nitko ne čuje,
Sve ga čuje Ive Senjanine,
Brzo grede Senju, bilu gradu,
Senju gradu, hitromu zlataru,
Čini kovat tri zlatna prstena
I na njima tri lipa imena,
Na prvomu ime Isusovo,
Na drugomu ime Bogdanovo,
Na trerćemu gospoja Jelina,

[50] U originalu piše: dvadeset.

Pak odšeta dvoru Bogdanovu,
Iza dvora junak doziva:
“Otvor dvore, draga sestro moja
Ako, sestro, meni ne viruješ,
Evo tebi desna ruka moja,
I na ruci tri zlatna prstena
I na njima tri lipa imena:
Na prvemu ime Isusovo,
Na drugemu ime Bogdanovo,
Na trećemu draga sestra moja.”
Ne htijaše, s manje ne mogaše,
Bile mu je otvorila dvore
Pak je hvata Ive Senjanine,
[Str.174.orig.] Pak je hvata za bijele ruke
I meće je preda se na konja
Pak je vodi Senju, bilu gradu.
Kad su došli srid gore zelene,
Srid gorice, kraj bunara vode,
Govori mu sestra Bogdanova:
“Skin’ me s konja, Ive Senjanine,
Pit’ ću vode i umit’ ću lice
Da ne reču senjkinje divojke
Da je ovo sestra Bogdanova,
Kâ je svojem bratu ukrađena,
Da je mlada lica probliedila.”
Mudar biše, ludo učiniše,
On je s konja mladu iskinuo,
Al’ ne pije niti[51] mije lice,
Neg’ se meće u bunar u vodu,
Ne mogu joj svile potonuti.
Kad to vidi Ive Senjanine,
Svuče s sebe do tanke košulje
I hvata je za bijelu ruku
I hoće je dobaviti kraja.
Govori mu sestra Bogdanova:
“Hodi s bogom, Ive Senjanine,

[51] Na faksimilu stoji: nit.

Volimzvat' se: mlad' utopljenice,
[Str.175.orig.] Nego: brata mlad'ukrađenice."

Kraljević Marko i Musa Kesedžija

Gorom jaše Kraljeviću Marko,
Pri bedrom mu pripasana ćorda,
Ćorda mu je trepećala jako,
Svitloj ćordi Marko besidio:
“Što trepećeš, moja svitla ćordo,
Al’ si žedna krvi od junaka
Oli gladna mesa junačkoga?
Ne brini se, moja svitla ćordo,
Koga prva u putu sastanem,
Oli kuma, oli prijatelja,
Ol’ Andriju brata rođenoga,
Rusom ću ga rastaviti glavom,
Krvi ćeš se napojit’ junaka
[Str.193.orig.] I najesti mesa junačkoga.”
Još je Marko u toj riči bio,
Namiri se na dobra junaka,
Na junaka Musu kapitana[52]
Govori mu Kraljeviću Marko:
“Uklon’ s’ puta, Musa kapitane,
Da te moja ne posiče ćorda,
Da te konjska ne zadahne para.”
Odgovara Musa kapitane:
“Bogme, neću, Kraljeviću Marko,
Od pri jesam delije sastav’o,
Nisam im se uklonio s puta,
Ni tebi se ukloniti neću,
Neću, bogme, vira ti je moja,
Neg ako te porodila majka,
Izajdi mi na mejdan junački.”

---

[52] Sam sakupljač Luka Bervaldi Lucić na ovom mestu stavlja napomenu (1) pod kojom objašnjava sledeće: “Musa kapitane ove pjesme, to je onaj Musa Kesedžija i bilo bi bolje tiskatri Musa Kesedžija svagdje, gdje je napisano ‘Musa Kapitane’”.

Mendežije[53] konje razigrali,
Britkima se ćordom udarahu,
Bili su se ljetni dan do podne,
Jedan drugom rane ne zadaše;
Mladem Musi bile pine gredu,
Kraljevići bile i krvave.
Govori mu Kraljeviću Marko:
“Tebi bora, Musa kapitane,
Trudni jesmo - otpočin’mo malo.
Nut pogledaj na sunašce žarko,
Di je sada, di je jutros bilo.”
Na to se je junak privario,
Privario se, ujede ga guja,
On pogleda na sunašce žarko,
Marko Musu i konja prisiče,
[Str.194.orig.] I još sabljom zemlje zahvatio
Kako da je ošinula munja
Kraljeviću kad pogodi Musu;
Na to se je, junak, zamislio,
Sve je misli u jednu smislio
Pak se skini sa konja svojega,
I grede ga mrtvu kapitanu;
Opet vidi svoju svitlu ćordu,
Što bedrici junak povratio,
I razplati Musu kapitana,
Tet u njemu do tri srca vidi,
Troje rebra jedna do drugoga,
Jedno mu se umirilo srce,
Drugo mu se uzigralo bilo,
Treće srce k’o mrtvo je spalo.
Kad to vidi Kraljeviću Marko,
On zavapi iz grla tankoga:
“Bidna bila, moja mila majko,
Bidna bila kad si me rodila:
Sagubi’ sam od sebe boljega,
[Str.195.orig.] Boljeg momka i boljeg junaka!”

[53] Megdandžije.

REČNIK MANJE POZNATIH REČI, IZRAZA I OBLIKA

ali (al’) – ili
bor – bog
brajne (vok.) – brale, braco
čića – zbog, radi
ćorda – sablja
di – gde (gdje)
donišala – donela
feta – komad, parče
gre – ide
kâ – koja
komora (tal. Camera) – soba
krez - kroz
m’njaše – mišljaše
mendežije – megdandžije
na daleč – izdaleka
nû – nije
obid – ručak
odšela – otišla
oli – ili
ondika – onde
pine – pene (pjene)
pri – pre, ranije
reć bih – rekao bih
svaća – svatovi
svudir – svuda, svugde
spalo – spavalo
srid- nasred, sredinom
štalije – štale
tega – toga
temu – tome
ter – tako
tet – te
tot – tamo
trudni – umorni, premoreni
uhitile – uhvatile
vazesti – uzeti
vazme – uzme
vivir – valjda: biser
vira – vera (vjera)
žmul – čaša

IZ RECENZIJE

Recenzija o knjizi Slavoljuba Gacovića "Narodne pesme o Marku Kraljeviću iz rukopisne zbirke Luke Bervaldiija Lucića"

Od svih ličnosti srpske istorije Marko Kraljević izvan svake sumnje najviše je poznat, najduže slavljen i najčešće opevan u narodnom epskom pesništvu, kao zadugo glavnom obliku narodnoga pamćenja i svojevrsne njegove istorije. Od samih njegovih vremena, pa sve do danas takoreći, taj ne mnogo srećni, a po istini i ne odveć značajni i istaknuti, srpski vladar neprestano privlači pažnju i zanimanje narodnih pesnika i pevača, i njihovih slušalaca, potom zapisivača i skupljača tih usmenih tvorevina i njihovih čitalaca, i napokon, proučavalaca i istoričara narodnog ili usmenog pesništva. Već od sredine XVI veka beleže se narodne pesme o Kraljeviću Marku, a taj sakupljački zanos ne prestaje ni u kasnijim vremenima, da sa Vukom Karadžićem i mnogim nastavljačima njegove delatnosti ovoga roda doživi svoje vrhunce u XIX veku, i da traje dugo i posle toga, i da se, uprkos i povremenim otporima, produži nekako i u ovo naše sadašnje vreme. Pesme o Marku Kraljeviću čine vrlo razgranat i širok krug (ili ciklus) narodnoga pesništva našeg, a odavno se pojavljuju i celovite zbirke pesama isključivo o Marku Kraljeviću i njegovim junačkim delima, pa i specijalni antologijski njihovi izbori. Kao mitski junak narodne tradicije, Marko Kraljević daleko nadilazi razmere istorijske ličnosti toga sina i naslednika ne manje nesrećnog Vukašina Mrnjavčevića, koji je, međutim, i opet ne prema zasluzi, sasvim drukčije ostao u narodnom pamćenju. Kraljević je vremenom postao u idealizovani, lik narodnog vladara i ratnika, ali i oličenje sveukupnog narodnoga bića i njegove sudbine, ne samo u jednom, i svome, već i u drugim, i kasnijim, stolećima naše prošlosti. Upravo stoga, u nauci o književnosti, ne samo našoj, već i u punom smislu reči svetskoj, neprestano traju razmišljanja o uzrocima, razlozima i putevima tolike popularnosti kralja Marka, u epskoj tradiciji srpskog, ali i mnogih drugih, naroda na sveukupnom balkanskom prostoru.

I knjiga *Narodne pesme o Marku Kraljeviću iz rukopisne zbirke Luke Bervaldija Lucića*, koju je priredio trudoljubivi i već višestruko na najbolji način potvrđeni istraživač prošlosti, kulture i književnosti Slavoljub Gacović, koja se izdaje u Zaječaru i Boru, izraz je tog nepresahlog interesovanja za Marka Kraljevića i pesme o njemu nastale u toku vekova u krugovima usmenih pesnika i pevača, koji su koliko njihovi tvorci, obično anonimni, toliko i njihovi prenosioci, ne retko daleko poznatiji. Slavoljuba Gacovića privukli su zapisi narodnih pesama koje je na Hvaru, negde osamdesetih i devedesetih godina prošloga veka, slušao i beležio Luka Bervaldi Lucić, negdašnji književnik i zapisivač narodnog pesništva, epskog i lirskog, i koje se u jednom ovećem rukopisu čuvaju u Naučnoj biblioteci u Splitu. U toj zbirci Gacović je našao šest pesama o Kraljeviću Marku, koje su po svedočenju Bervaldija Lucića pevane u ono vreme na Hvaru i koje su bile narodne. Od tih pesama Gacović je načinio ovu svoju knjigu, u kojoj se one štampaju ne samo u njegovom čitanju, već takođe u celini u vernim snimcima (faksimilima) njihovog rukopisnog vida. Bervaldi Lucić ima, međutim, još jednu rukopisnu zbirku narodnih pesama zapisanih nešto kasnije takođe na Hvaru u godinama pre 1892, unekoliko manje od one splitske, i koja se čuva u Zagrebu među rukopisima ranije Jugoslovenske, a sada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Bervaldi Lucić nije sigurno među zapisivačima narodne poezije pripadao prvome redu, i najverovatnije stoga obe njegove zbirke nisu još uvek u celini štampane. Ali, isto tako je sigurno da među pesmama njegovih zbirki ima i valjanih, i po nečemu vrednih, pa su pojedine ušle u razne izbore i antologije narodne poezije, a neke su i štampane u celovitom tekstu ili u izvodima u poznatom višetomnom izdanju “Hrvatskih narodnih pjesama”, što ih je izdala Matica hrvatska.

Šest pesama o Marku Kraljeviću iz hvarske zbirke Bervaldija Lucića, koje je Slavoljub Gacović uneo u ovu svoju knjigu, nisu, razume se, nove po svojim temama i ne upotpunjuju ničim bitnijim Kraljevićev epski lik. Ali one imaju svoje mesto u skupu celokupnog narodnog (ili usmenog) pevanja o legendarnom junaku, kao uglavnom nove varijante već poznatih pesama nastalih i zabeleženih drugde na južnoslovenskim prostorima. To je, uostalom, Gacović pokazao u svom predgovoru, poredeći ove pesme iz zbirke Luke Bervaldija

Lucića i sa onim repertoarom pesama o Marku koje su poznate iz najvažnijih zbirki, a pre svega iz antologija i celovitih izbora narodnog pesništva posvećenog samo ovoj epskoj ličnosti.

Svoj posao Slavoljub Gacović i u tome, kao i u svemu ostalom, obavio je dobro, i meni je stoga zadovoljstvo da njegovu knjuigu *Narodne pesme o Marku Kraljeviću iz rukopisne zbirke Luke Bervaldija Lucića* preporučim za štampanje.

Beograd, 1. avgusta 2000.

Akademik Miroslav Pantić

SADRŽAJ

Štampanje knjige pomogli su

FAKULTET ZA MENADŽMENT – ZAJEČAR
Tel. 019 / 421-735; 422-735

i

APOTEKA "TODOROVIĆ" – BOR
Tel. 030 / 25-194; 434-026

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

886.1/.2-13 : 398

NARODNE pesme o Marku Kraljeviću iz rukopisne zbirke Luke Bervaldija Lucića / priredio Slavoljub Gacović. – Zaječar : Matična biblioteka "Svetozar Marković" ; Bor : Književni klub "Inorog", 2000 (Zaječar : Kairos). – 63 str. : faksimili ; 21 cm

Tiraž 400. – Str. 5-19 : Predgovor / Slavoljub Gacović. – Rečnik manje poznatih reči, izraza i oblika : str. 60. – Str. 61-63 : Iz recenzije / Miroslav Pantić.
1. Gacović, Slavoljub
886.1/.2.09-13:398
a) Srpskohrvatska narodna poezija, epska
- Likovi – Marko Kraljević

ID=87150860